

Zibilsiz dünýä mümkünmi?

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Zibilsiz dünýä mümkünmi? ZIBILSIZ DÜNYÄ MÜMКINMI?

Döwrebap durmuşyň hemmämize gowy ýaraýandygyny, hemme zadyň aňsatlaşandygyny pikir edýärис. Emma beýleki bir tarapdan döwrebap dünýäniň getiren problemalarynyň garşysyndaky aladalarymyzam gün geçdigisaýy artýar.

Iň düýpli problemalarymyzyň birem: «Zibilleri näme etmeli?»

- **Näme üçin zibil beýle köp çykýar?**

Gaty uzaga gidup oturmagyň geregi ýok, mundan bary-ýogy 30-40 ýyl öñem zibil diýip görýän-eşidýän zadymyzyň köpüsi öýden çykýan odur-budur zatlardy.

Öýlerimizde şumatky ýaly paketli önümler ýokdy. Daşardan alynýan görnüşdäki naharlardyr iýmitleri getiremzokdyk.

Häzir gelip ýeten sepgidimiz 30-40 ýyl mundan öñe garanda has köp we köp dürlü sarp edijilige girip, öndürilýän köp zady

paketlere gaplanan ýagdaýda satyn alýarys ýa-da zakaz edip gapymyza getirdýärис.

Hawa, ösen tehnologiýanyň we aragatnaşygyk serişdeleriniň berýän mümkünçilikleri bilen mobil programmalaryň üstünden eden zakazlarymyzy kurýerler birnäçe minudyň içinde getirip gidýär. Biz munuň üçin «Döwür üýtgedi, hemme zat aňsatlaşdy» diýip öwünenem bolýarys.

Fotosurat: AA

Ähli günäni ahyrynda sarp edijä (müşderä) atmak dogry däl. Diňe iýip-içme ugrunda däl, hemme pudakda diýen ýaly iň soňky ulanyja önumler paketlerde, korobkalarda ýetirilýär.

Mysal üçin, dükandan bir zat satyn alanyñyzda, 25 teňñelik ýolharjy bilen alan önumiňizi özüňiz öýüňize äkidip bilýärsiňiz, emma şol bir önumi dükanyň internet saýtynyň ýa-da mobil programmasynyň üstünden zakaz etseňiz, önum size karton gapjagazlarda we üstünde ýarlygy bilen bile getiriliп gowşurylýar.

Aýratynam pandemiýadan öñ başlan arzanlaşyk kampaniyalarynda

adamlar öýünde aýagyny uzyn salyp zakaz eden önümine garaşyp durka, ýük daşaýy şereketlerde dag ýaly üýşüp duran korobkalar eýelerine gowşurylmagyna garaşýardy.

Söwdanyň bular ýaly görnüşe geçmegini bolsa, has köp korobkanyň, nebit galyndylaryndan alynýan önümleriň we tebigatda kyn ereýän paketlenen önümleriň ulanylmgyna sebäp boldy.

Adamlarda pandemiýa bilen birlikde ýetjek derejesine ýeten gigiena eserdeňlihi ulanylýan onlarça önümiň paket gaplara girmegine sebäp boldy.

Şeýle-de ýeke gezeklik ulanylýan önümler öýleede köp ulanylmağa başlandy. Şular ýaly güýçlenen gigiena eserdeňligi has köp zir-zibiliň üýşmegini hem öz ýany bilen alyp geldi.

Fotosurat: AA

• **Näçeräk zibil üýşürýaris?**

Türkiýede öýlerde we iş ýerlerinde adam başyna ortaca zibil mukdary 1,13 kg, 2020-nji ýylyň görkezijilerine görä 33 million tonna ýaly düýpli zibil galyndysynyň gürrüñini edýaris.

Bu zibiliň bary-ýogy 15-20%-ni yzyna gaýtaryp (gaýtadan işläp) bilýärис. Statistiki görkezijilere seredilende bolsa, her ýyl geleňsizlik bilen zyňylýan taşlandylaryň barsyny yzyna gaýtaryp getirmeyşimiz ýaly, durnukly çözgütleri hem orta atyp bilemezok.

Ýewropa bileleşigine girýän ýurtlarda bolsa 2020-nji ýylyň statistikasyna görä, adam başyna düşyän zyňyndynyň mukdary 1,4 kg. ÝB ýurtlarynyň zyňyndyny yza gaýtaryp getirme derehesi bolsa 48%-e barabar. Şeýle-de ÝB ýurtlary 2020-nji ýylда 32,7 million tonna zyňyndyny eksprot hem edipdir.

ABŞ-da bolsa 2018-nji ýylyň statistikasyna görä, adam başyna 2,2 kg zyňyndy düşýär. ABŞ zyňyndynyň 32,1%-ni gaýtadan işläpdir.

ABŞ-nyň zyňyndy eksporty ýyl geçdigisaýy azalýar. Zyňyndy satýan ýurtlarda emele gelen daşky gurşaw düşünjesi we jemgyýetçilik basyşy zyňyndy satýan ýurtlar üçin zyňyndy eksportyny we gaýtadan işleýişini çäklendirýän işleriň durmuşa geçirilmegine sebäp bolýar.

Her ýyl millionlarça tonna zibiliň döredýän problemalarynyň hötdesinden gelmäge synanyşýan ýurtlar üýsen zyňyndylary ýa-ha netijeli görnüşde gaýtadan işlemäge ýa-da eksport etmäge synanyşýar.

Fotosurat: AA

- **Zibilleri sortlamak çözgüt bolup bilermi?**

Zyňyndylary üýşürmezden öñ aýry-aýry gaplara bölmek çözgüde belli bir derejede oñyn peýdasyny ýetirýär. Bu boýunça ÝB ýurtlarynyň zyňyndylarynyň sortlamak boýunça alyp barýan işleri zyňyndylarynyň has çalt we netijeli görnüşde gaýtadan işlenmegine goşany goşýar.

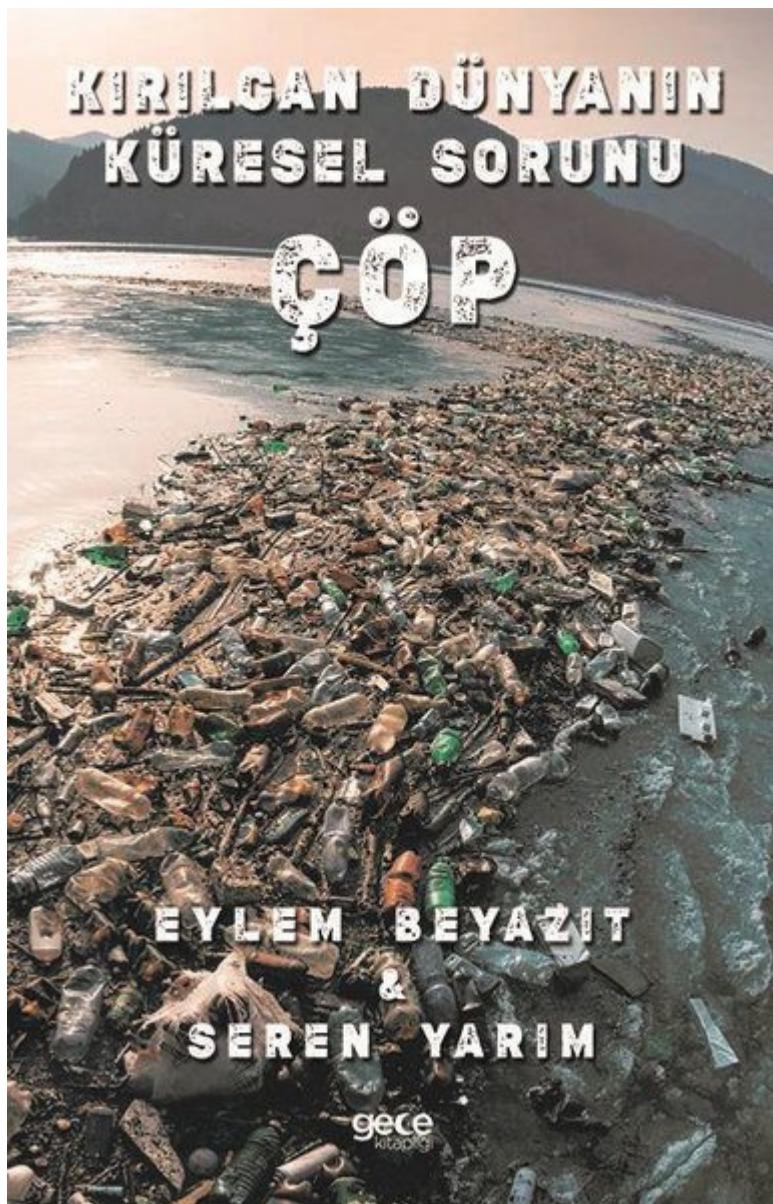
Türkiýede bolsa zyňyndylary sortlama aýratynam käbir uly şäherleriň munisipalitetleri we şahamçalary tarapyndan paýlanýan gaplarda we merkezi punktlarda goýlan zibil konteýnerleri tarapyndan guralýar.

Aslynda halkymyz zyňyndylary sortlama babatda örän jogapkärli we düşünjeli çemeleşýär. Men zibil üýşürme gaplarynyň we edaralarynyň işiniň ýeterlik derejede ýola goýulmaýandygyny pikir edýärin.

Bu boýunça saglygy goraýyş edaralarynda we söwda merkezlerinde ulanylýan zibil gaplarynyň öýlerde-de ulanylmagy zyňyndylaryny azalmagyna mazaly täsirini ýetirip biler.

Elbetde, zyňyndylary sortlamak sortlamazlykdan has gowy çözgüt bolup biler, emma zyňyndy çykyşyny azaldyjy öňüni alyş cărelerini ýola goýmak iň makulydyr. Jemgyýet bolup «tüssesiz howa» kampaniýasynda we söwda merkezlerindäki tölegli sellofan pakediň ýola goýulmagynda netijeli sepgitlere ýetendigimizi pikir edýärin.

Jemgyýetde köpcülikleýin pikir döretmek üçin birnäçe üýtgeşmelere we serişdelere zerurlyk bar. Diňe «zibillerimizi sortlalyň» diýmegini ýerije adamlara zibillerini sortlap biljek şertler döredilse we höweslendirilse, jemgyýet şeýle çağyryşa çalt eýerer.

- **Zyňyndylar näderejede howply?**

Uludag uniwersitetiniň geçirilen barlaglaryna görä, diňe

deňizlerdäki plastiki zyňyndylaryň mukdary 150 million tonna! Her ýyl ortaça 300 million tonna plastiki zyňyndy!
Her ýyl ulanylýan 500 milliard sellofan paket!
Okeanlara zyňylýan plastiki zyňyndylaryň mukdady 8 million tonna!

Plastiki zyňyndylardan täsirlenýän janly-jandarlaryň görnüşi 400!

Plastiki zyňyndylaryň tebigatda eräp-ýitip ýok bolmagy 400 ýyla çekýär!

Sanlar hakykatdanam çagalarymyza goýup gitmek isleýän ertirimiz üçin gorkuzyjy gerek?

Emma adamzat, tebigat, haýwanat we ösümlik dünýäsi, howamyz düýpli ýagdaýda zyňyndylaryň emele getirýän oñaýsyz täsirleri astynda sferalaýyn heläkçilige tarap barýar.

Guran «ajaýyp» medeniýetimiz zir-zibilleri bilen diňe bize däl, biziň bilen birlikde ähli janly-jandarlara-da howp salýar.

Tebigata taşlanan zyňyndylar diňe dašky gurşawyň hapalanmagyna getirmän, eýsem adamlarda plastiki önümleriň günüň şöhlesi bilen sürtüşmeginden emele gelen toksinler düwnük keseline we birnäçe kesele sebäp bolýar.

Şeýle-de ýakylýan zir-zibilleriň ýaýradýan zäherli gazlary tebigata ýaýrap, iýýän gök önümlerimize we ir-iýmişlerimize çenli siñip bilyär.

Iň täsin we gutulgysyz ýeri bolsa, adamlar iýýän zatlarynyň üstünden bir ýylда 250 grama golaý görmedik mikroplastikalaryny alýarlar.

«The Guardian» gazetiniň habar bermegine görä, alymlaryň geçiriren synaglaryndan alynan netijelerde synaga gatnaşanlaryň 80%-niň ganynda mikroplastika gabat gelnipdir.

Barlagyň ýene bir gorkuzyjy tarapy bolsa, mikroplastikalaryň organizmimize aralaşyp, hemişelik galyp biljekdigi ýuze çykdy.

Deňiz jandarlarynyň plastikadan ýaýraýan ysy iýmitdir öýtmeleri bilen birlikde plastiki galyndylary iýmeleri netijesinde janly-jandarlara zyýan ýetişi ýaly, olaryň deňizden alynan önümleri iýýän adamlara-da ýetirýän täsirleri öwrenilip ýör.

Fotosurat: AA

- **Zibil problemasyna çözgüt taplyyp bilnermi?**

Emele gelen ýagdaýa seretseg-ä, anyk we durnukly çözgüt tapana meñzämzok.

Maksadymyz – zyňyndylarymyzy köpeltmegimizi dowam etdireliň, emma bulary sortlap, gaýtadan işläliň. Bu boýunça iň jogapkärli ýurtlardyr jemgyyetlerem heniz anyk netije gazanyp bilenok.

«Nol zyňyndy» syýasatyny durmuşa geçirip biljek çözgütler tapylmasa, gynansak-da, göz öňüne getirýän tebigy dünýämiz bizden gün geçdigisaýy daşlaşyp barýar.

Ine, käbir teklipler:

Zyňyndy çöpleýän şäher sowetleriniň zibil sortlamak üçin zyňyndylary sortlap biljek gaplary adamlaryň hyzmatyna has köp hödürlemegi gerek.

Onlaýn satuw, kurýerler bilen söwda edýän firmalara gönükdirilen zyňyndy azaldyjy öňüni alyş çäreleri we berjaý edilmeli kadalar boýunça düzgünler girizilip bilner.

Öýden çykýan zyňyndylaryň azaldylmagy ugrunda işlere we sapaklara, hatda jemgyyetçilik duýduryşlaryna has köp üns berlip bilner.

Käbir şäher sowetleriniň zibilhanalara zibil äkidýänlere niýetläp girizýän düzgünnamalary has köp ýaýradylmaly we elýeter bolmaly.

Daşy gaplanan önumleriň çydamlylygy artdyrylyp, grammažy (agyrlygy) ýeñledilip bilner.

Deniz UNAÝ,
Sosial mediýa hünärmeni.

@denizunay
denizunay@gmail.com

Çarşenbe, 01.06.2022 ý. Publisistika